

Знадоби для пізнання

народніх звичайів та поглядів правних.

Передне слово.

В одній з чудових „Поезій в прозі“ Ів. Тургенева прирівнує ся руський мужик до Сфінкса; інтелігент глядить цікаво в загадочне лице того Сфінкса і даремно силує ся вгадати, що криє ся під тою маскою, яка душа проглядає кризь ті таємні очі...

У нас на галицькій Русі зовсім не много зроблено для пізнання народа, того Тургенівського Сфінкса, тай то хто знає, чи не більша тут припадає заслуга чужинцям як своїм*). Говорить ся у нас про простий нарід дуже много. робить ся для него мало а знає ся єго ще менше. Коли однак на декотрих ланах народознавства (етнографії) зібрано вже і в нас чимало сирого матеріалу а навіть бачимо іпроби наукового оброблення і вихіснування того матеріалу**), то інші лани стоять сумним, запушеним облогом. Такою дівчою, можна сказати, пустокою, когрой ще не рушало перо, є також народне звичаєве право***). На тім полі нема мабуть у нас хоч би найдрібніших починів.

Тую обставину, що у нас ніхто ще доси не звернув уваги на народні звичайі і погляди правні, можна собі дуже легко пояснити. Передовсім народне звичаєве право не підпадає так легко під змісли, як нпр. народні пісні або вишиваня тай в загалі твори народньої словесности і вироби народнього промислу. Народню пісню учути або народню меріжку побачити може дуже часто навіть той, кого ані пісні ані меріжки не інтересують і хто їх не шукає. Натомісьць народні звичайі і погляди правні зауважає тільки той, хто умисне за ними слідить. Вони не мають зміслової екзистенції, істнують тільки in abstracto; in concreto маємо тільки факти буденного життя, і потреба доперва ті факти умисне аналізувати, щоби доглянути їх юридичне значіє. А се не кождий потрафить. Щоби записати слова пісні народньої або відрисувати меріжку, до того вистане бути грамотним чоловіком; щоби ж описати народні звичайі і погляди юридичні, до того треба

*) Нагадаю, що галицькі Русини не здобули ся ані на один збірник нар. пісень або нар. меріжок, а все те видано заходом Поляків або Москвілів.

**) Найбільше знане у нас поле етнографії є народні пісні і народні вишиваня (меріжки, узорі) а також діалектологія.

***). Розуміє ся, я маю на думці Галицьку Русь, бо на Україні зовсім інакше (Кистяковский, Бѣіменко, Лучицький).

конечно якого-такого фахового образования юридичного. Правда, юристів є не мало і на Галицькій Русі, а між ними бувають люде, що відзначають ся загальним і фаховим образованием. Однак тут стрічаємо нову перешкоду.

Фаховий юрист і на університеті і в практиці має до діла тільки з писаним законом а на народні звичай і погляди правні привик глядіти з такою погордою, з якою правовірний теолог дивить ся на народні забобони і повірки релігійні; для фахового юриста народній звичай правний се тільки обяв хлопської темноти, котрий треба чим скорше викоринити, але ніяк не стоїть студіювати. Що погляд сей зовсім небірний, се викажу пізнійше; тут тільки зазначаю, що він був головною перешкодою, через котру юристи, котрі зрештою записували народні пісні, слова, казки і т. і. і інтересували ся життям простого народу, не звернули уваги на юридичні форми того життя. До того причинила ся в великій мірі також та обставина що у нас, як і всюди, народне право звичаєве чим раз більше щезає під напором закона писаного. котрий проникає що раз глибоше в широкі маси народа за посередництвом судів і інших властей публичних, а то тим більше, що у нас є тільки цісарські (державні) суди, а нема судів громадських, котрі би судили по народньому звичаю, от як на Україні приміром волосні суди.

Се були би головніші перешкоди, через котрі лап народнього права звичаєвого лежить пустою. Коли до того додамо загальну рутенську безсильність і безплідність, то не ставемо дивувати ся. Так, дивувати ся нема чого, але жалувати можемо, бо народні звичай і погляди правні стоять того, щоби їх студіювати. Хотий і законодавці і урядники і учені правники цілковито ігнорують народне право звичаєве, то мимо того воно має велику вагу і для законодавства і для судової практики і наконець для теорії і історії права.

Коли законодавство не числить ся з народніми поглядами і звичаями правними і в державі обовязують закони суперечні з правним пересвідченням мас народніх, то тоді знає таких законів проникає в ширші круги населеня тільки дуже поволі і з великими жертвами т. є. з кривдою наслева. Генеральна клявзуля всіх сучасних кодексів, що невідомість закона нікого не може оправдати, нічого тут не положе: вона конечна але несправедлива, коли невідомість законів є загальним правилом а знане їх незвичайним виїмком. Через сю постанову право стає монополем розумнійших і проворнійших одиниць з великою кривдою мас народніх. Темній мужик донева тоді довідує ся о істнованю якогось припису закона, коли незнає его відчув кілька разів на своїй шкурі і своїм маєтку. Однак і тоді він не все ще знає добре той припис, не все розуміє его значінє а майже ніколи не признає его справедливим. Через те ослабляє ся серед населеня почутє права і справедливости і зростає недовірє до судових властей. О много ліше було би, як би законодавство узглядняло народне право звичаєве, бо тоді широкі маси народа о много скорше і о много вигіднійше присьобювали би собі знанє законів і зменшили би ся лихі наслідки невідомости законів.

Крім того ще один в жийй аргумент промовляє за тим, щоби законодавець не погорджував правом звичаєвим: воно є несвідомим, ор-

ганічним продуктом життя суспільного і знаменито пристає до тих відносин економічних і в загалі суспільних, котрі его витворили. Про право звичаєве майже не дасть ся сказати, що се „гарний кожух, та не на мене шитий“, коли писаному законуви се приходить ся на жаль аж надто часто закинути. А коли праву звичаєвому закидують, що воно занадто невлівиме, неточне і нерозвите, щоби могло вистатчити для скомплікованих і ріжнообразних форм сучасного цивілізованого життя суспільного, що воно, мовляв, годить ся тільки в суспільностях напів варварських, то на те мушу відповісти, що власне в країнах найкультурнійших, як Англія та північна Америка, право звичаєве приміює ся на дуже широкі розміри, особливо в справах торговельних, котрі преці відзначають ся найбільше скомплікованими і ріжнообразними формами. А впрочім законодавець не конечно потребує признавати праву звичаєвому формальну силу обовязуючу; в многих случаях буде досить, коли законодавець матеріально узгляднить право звичаєве, то є сформалізує его законом, так що вправді не оно, а тільки закон буде обовязувати, однак постанови закона будуть опирати ся на звичаєвім праві.

Однак і там де, як у нас в Австрії, законодавство не признає звичаєвому праву ніякого значіння ані формального ані матеріального, навіть і там має воно свою велику вагу практичну. А іменно: суди цивільні, кари і уряди адміністраційні не тільки можуть, але навіть повинні в виконуваню своєї власти звертати увагу на народні звичайї та погляди правні і числити ся з ними. Що до судів цивільних, то відома річ що постанови права приватного мають переважно характер диспозитівний (*leges dispositivae*), то значить полишають особам менше або більше повну свободу в упорядованю своїх відносин правних. В тестаментях, в ріжнородних контрактах (умовах) і в загалі в усіх актах правних особи обявляють св ю волю звернену на досягненє якихсь наслідків правних і ті наслідки повинні наступити відповідно до змісту обявленої волі. Отже при розсуджуваню таких спорів цивільних, котрі відносять ся до якогось акту правного — а таких спорів є найбільше — розходить ся головно о те, щоби судія цивільний вислідив властиву волю тх осіб, котрі той акт правний зділали. Судія цивільний мусить наперед пізнати і зрозуміти, чого хотів той, що зробив тестамент або заключив контракт, і відтак відповідно до того видає свій вирок. Отже при досліджуваню волі осіб ділаючих має судія цивільний в праві звичаєвім знаменитє средство помічничє. Бо відома річ, що люде (особливо серед сільського населеня) при робленю тестаментів і заключуваню умов ділають по найбільшій часті під впливом напуючих звичайів і поглядів правних, то значить ділають так, як велить право звичаєве. Однак і в інших случаях може судіи цивільному придати ся знанє народніх звичайів і поглядів правних. Приміром ходить о те, чи хтось ділав в добрій чи злій вірі, чи ділав в такім або інчим намірі, чи був в блуді: в таких і подібних случаях мусить судія цивільний зміркувати, яке було пересвідченє тої особи. А що пересвідченє в річах правних зависить

від правного сві огляду дотичної людини, то нема сумніву що судія повинен той світогляд пізнати і узгляднити.

Перейдім тепер до судів карних. І тут має право звичаєве чимале практичне значіє. Відома річ, що в кримінальних справах певідомість постановою закона карного не оправдує; однак невідомість або блуд що до інших приписів правних стоїть на рівні з блудом що до фактів (error facti): такий же блуд вменчує або навіть цілком ухляєвняємність і каридостойність проступків. Лучає ся пераз і не два, що хтось нарушує чужу власність, чуже посіданє або в загалі чужу сферу правну тільки для того або головно для того, що під впливом пануючих принципів права звичаєвого є „в блуді“ що до чужої сфери правної, то значить є пересвідчений, що своїм поступком не нарушує чужих прав, а те пересвідченє єго є впливом пануючих поглядів правних суперечних з постановами писаного закона. Такий блуд впливаючий з предметової незгідности права звичаєвого з законом писаним мусить судія карний узнати яко обставину облекшую або навіть оправдуючу, а коли хоче бути совісний і справедливий, то мусить знати принципи права звичаєвого.

Те що я тут сказав про судіїв, відносить ся ще в більшій мірі до адвокатів і нотарів. Коли судія видє осуд по найбільшій часті тільки на основі активів або по попереднім підготовленю справи чєз адвокатів, то адвокат усе має діло зі стороною без посередно: він мусить добре вирозуміти, що сторона єму про справу говорить і чого вона хоче, а се не завсїгди єму удасть ся, коли він не має ніякого понятя о правних звичаях і поглядах простого народа і не розуміє єго правних висловів (термінів технічних), котрі дуже часто зовсїи ненодібні до офіціальних. Подібно і нотар при списуваню контрактів (або інших активів правних) повинен добре зрозуміти всю контрактуючих сторін, бо се є власне єго задача — перенести ту волю сторін на папір. Коли ж тими сторонами є мужики а нотар не знає правного світогляду і правничої термінології тих мужиків, то дуже легко може лучити ся і справді часом лучає ся, що зміст нотаріального контракту буде зовсїм незгідний з інтенцією тих осіб, котрі той контракт заключили. Про власти адміністраційні нема що много говорити, бо їх діяльність обіймає всі сфери і проникає в усі закутини житя суспітного і власне для того ті власти, коли тільки про добро населеня їм не байдуже, мають аж надто часто нагоду і обовязок числити ся з поглядами і звичаями населеня і то не лише з правними, однак з правними особливо.

Тільки уважав я потрібним сказати про практичну вартість студій над народнім правом звичаєвим. Далеко більша є їх теоретична вартість. Народні звичайі та погляди правні суть для науки неоціненним скарбом, і на сю тему дало би ся писати цілі томи; на сей раз однак досить буде зазначити найважнійші точки. Коли зі становища теорії (не практики!) поглянемо критичним оком на сучасний стан правознавства (Rechtswissenschaft), то побачимо доволі темний, невідрадний образ. Хоч на полі правничих наук по всіх цивілізованих країах працює багато вчених, хоч друкує ся тьма сістем, коментаріїв, монографій і інших книг правничих, а фахових часописів правничих є також не мало,

то про те правознавство яко наука (а не яко ремесло!) стоїть дуже низько і осталося далеко по заду інших наук Коли вийдемо до святині правознавства, то почуємо носом стухлий, середньовічний смід метафізики і схоластицизму; склепіне тої святині, помальоване параграфами, підпирають величезні статуї загадочних Сфінксів і дволичних Янусів, а на кождім камені видніє ся чудесно викручений знак питання, „дивним суєтником обставив“ дуже похожий на знак параграфу, про котрий зловілі люде говорять, що він має „два кінці“. Учена правнича книга виглядає менче більше так: На чолі кожного розділу красує ся дефініція тої інституції правової, про котру говорить ся; далше яко конвенції випливають із дефініції слідуєть правила (регули) правні, а ще далше бачимо більше або менче множество вимків від тих правил. Се був би „текст“. Під текстом друкованим більшим друком бачимо примітки, друковані дрібним друком, займаючі більшу половину сторони. В тих примітках, переплітаних густо цитатами, находимо всякі цікаві річи, бо-ж там містить ся властива мудрість правнича. Передовсім довідуюмо ся, що дефініція подана в тексті є хитка і непевна, бо з кільканацятьох цитованих авторів кождий подає зовсім інчу дефініцію того самого поняття, так що ціла та інституція правна являє ся нам з теоретичного боку загадкою, „квестією спорною“. Не ліпше стоїть справа і з правилами правними, бо-ж вони є непевні конвенції непевних преміс. Вправді позитивні приписи правні суть вше всякого сумніву, бо вони „стоять чорно на білім“ в кодексах і пандектах, однак теоретична конструкція такого припису правового майже у кожного автора інча. Тож скілько принципів, установ і правил правних, стілько „квестій спорних“, стілько загадок; чим важніша установа, чим важніше правило, тим більше суперечних теорій, тим трудніша загадка. Коти ж розглянемо ся в такій „квестії спорній“, то побачимо, що се справдішній зачарований круг (circulus vitiosus) з котрого не можуть нас вивести учені правники-автори, бо їх аргументи, се „філософічне“ переливане з пустаго в порожне. І чим більше ми станемо вглубляти ся в правничу ученість, тим яснійше побачимо, що ціла теорія права повисла в туманих облаках метафізики та що їй не достає твердого ґрунту під ногами.

Якж головна причина того сумного явища? Ото фахові правники-учені, в наслідок традиційної заокостенілости умственной уважають право чимсь вічним, певним, абсолютним; по їх думці установи і принципи правні не залежать від устрою і розвою суспільности і не піддають ся законам еволюції; правила правні ставляють вони на рівні з правилами логічними і математичними і намагають ся поняттями юридичними оперувати в подібний спосіб, як математик оперує величинами математичними. Та се їм не може ніяк удати ся, і зовсім природно, бо право не є висновком логіки, але продуктом історії. Пересічний фахово образований правник, котрий перестудював не мале число системів і монографій правних, звичайно нічого не знає про початок і розвій власности, про єї різні форми ані про те, що ті форми зміняли ся разом зі зміною економічного устрою суспільности, та не знаючи нічого ніяк про те все він може написати „знамениту“ монографію „про право власно-

сти після права римського" або „після права французького"! Подібно стоїть справа зі всіма іншими інституціями правними. Відки взяло ся право, як воно розвивало ся і який его матеріальний підклад, про все те правдивий учений юрист не знає і не хоче знати; его інтересує тільки право „an und für sich"! Така то правнича ученість!

І коли в новітніх часах бачимо що раз сильніше намагане поставити правознавство на висоті сучасної науки, то є се заслуга не так властивих правознавців, як більше вчених інших категорій. Особливо антропологи, етнографи, соціологи та історики культури звернули увагу на народні звичаї і погляди правні серед народів нецивілізованих і дали початок новій науці: етнологічній юриспруденції. „Каме́нь, єгоже не брегеша звздущи, той бысть во главу угла"; так і етнологічна юриспруденція (або наука о народних звичаях і поглядах правних) погорджувана фаховими юристами, має перед собою велику і світлу задачу: оживити і відродити ціле правознавство, оперти науку права на нових основах і подати їй новий напрям.

Етнологічна юриспруденція вказує ученим правознавцям дві великі і правди, котрих вони досі або зовсім не признавали, або не достаточо пам'ятали. Народні звичаї та погляди правні не легко дають ся сконстатувати: вони не стоять на папері рівними рядками, як писаний закон. Яко прямий витвір життя суспільного вони сплетені і перепутані з функціями того життя так тісно, що звичайно треба бистрої обсервації а пераз старанної аналізи, щоби їх вислідити і схопити. І се велика хиба народних звичаїв та поглядів правних з боку практичного; однак в тім власне лежить їх неопінена вартість для науки. Ся прикмета народнього права звичаєвого змушує учених студювати право при самім его корені і наглядно показує їм, що право виростає з економії. Учений, котрий студює право звичаєве, мусить мимохіть ясно побачити і як слід оцінити сю принципіальну правду, що право (як приватне, так і публичне) є формою економічного устрою суспільности або іншими словами, що економічний устрій суспільности є матеріальним підкладом права приватного і публичного. З того виходить, що явища правні тільки тоді можна добре зрозуміти, коли їх студює ся в звязку з явищами економічними. Значить, теорію права треба оперти на економію, а тоді правознавство здобуде собі тверду основу, висвободить ся з кайданів метафізики і схоластики і стане успішно розвивати ся. І се буде заслугою етнологічної юриспруденції.

Народні звичаї та погляди правні мають ще другу таку прикмету, котра значно обнижує їх вартість практичну а придає їм незвичайної стійкості в очах теоретика. Маю тут на думці т. зв. „пережитки" (survivals) то є остатки стародавніх установ правних, котрі вже пережили свій час та силою інерції удержали ся подекуди аж до пізніших днів, хотяй відносини економічні і культурні, на котрих ті установи вирости, давно вже загинули, а на їх місце настали інші.

Очевидно стрічають ся пережитки і в писаних законах*), однак на полі права звичаєвого вони о много чясленіші, бо сягають дуже глибокої давнини. Йозаяк пережитки не лицюють уже в сучасних порядках, стались уже анахронізмами, то не мають вони практичної вартости і не стоїть і не годить ся їх придержувати ся, скоро вони втратили вже рацію істнованя. Однак ті анахронізми є з другого боку архаїзмами, себ то зостанками давньої давнини і з тої причини є вони правдивим скарбом для науки. З тих зостанків давнини ми можемо пізнати первісні форми всяких установ плавних; вони говорять нам про початок і розвій права і беззастанно пригадують нам другу велику правду, що право — се живий організм, котрий підпадає всемогучому законowi еволюції. І се друга заслуга етнографічної юриспруденції перед наукою.

Коли я тут троха ширше, ніж би в „переднім слові“ годило ся, застановив ся наперед над трудностями, які стрічає праця на ниві народнього права звичаєвого, а відтак ще ширше над пожитками такої праці, то не зробив я се в тім намірі, щоби повеличати ся („що ось то, мовляв, я перший у нас звернув увагу на таку важну а трудну річ“) або щоби придати ваги отсій збірці. Зробив я се в інчій намірі. Наперед ходило мені о те, щоби критика ласкавим і вирозумілим оком гляділа на недостатки моєї праці і при осуджуваню тих недостатків не забула на трудність предмету; відтак залежало мені на тім, щоби через означене важности предмету звернути увагу читаючої громади на сам предмет і заохотити других до праці на тій самій ниві.

Тепер ще кілька слів про зібраний мною матеріал, котрий подаю отсе до відомости читаючої громади. Є се народні звичайі та погляди правні, котрих придержують ся руські Верховинці проживаючі над жерелами Свічі і Опору, доплыву Стрия. Глибокі гори долиньського і стрийського повітів, котрих неприступність охоронила перед затратою много архаїзмів і племінних особливостів — отсе терен моїх дослідів, а на тім терені знані мені найліпше дві точки: села Сенечів і Воложанка. Весь матеріал, списаний мною на підставі прямої обсервації верховинського життя і розговорів з Верховинцями, подаю тут без сі тематичного впорядкованя і без наукового обробленя, тільки декуди позволив я собі зробити деяку теоретичну замітку, котра мимоволі насунулась мені на думку.

I. Про сільські прозвища.

Мешканці Верховини мають двоякі прозвища: урядові, котрими „пишуть ся“ в метриках і всіляких урядових книгах і письмах — і прозвища сільські, котрими „кличуть ся“ між собою. Не кождий Вер-

*) От хоч би подія ґрунтів на домінікальні і рустикальні задержаний в нашім законодавстві!

ховинець а мало котра Верховинка знає своє урядове прозвище ; натомісь сільське прозвище знає кожде в громаді.

Колись, перед соткою літ, коли закладано книги метрикальні, не було ніякої ріжницї між прозвищами сільськими а урядовими, бо власне сільські прозвища вписано до метрик яко урядові. Від того часу пішли прозвища сільські і урядові ріжними дорогами і розійшли ся далеко від себе. Урядові закаменіли в тій формі, в якій їх вписано до книг, стереотипно переходили з батька на сина, з мужа на жінку, з неслубної матери на неслубну дитину, вічно незмінні і вічно послухні параграфам кодексу цивільного; натомісь сільські прозвища як перше жили так і дальше живуть повним житем органічним.

Прозвища сільські не є незмінні, як урядові; противно, вони підпадають ріжнородним варіаціям через переміни звукові та через причіплюване ріжнородних суффіксів. Прозвища сільські не так довговічні, як урядові; вони швидше гинуть, а на їх місце родять ся нові, звичайно ще за жита старих. Бо прозвища сільські не такі виключні і нетолерантні, як урядові: урядове прозвище не стерпить побіч себе другого урядового, натомісь сільських прозвищ буває у не одної людини і по кілька. Коли хто має більше сільських прозвищ, то між ними веде ся завзята боротьба о істноване, доки остаточно одно прозвище, найліпше приспособлене, не перемаже і не опереже інших. Наконєць прозвища сільські переливають ся з предків на потомків після інших правил, як прозвища урядові.

Кожде прозвище є на те, щоби відріжнити одну людину від другої і в тім напрямі прозвища суть доповненем і підмогою імен хрестних, котрі у ріжних людей бувають однакові*). Прозвища отже служать для означеня осіб, так як інші слова служать для означеня ріжних річей і понять. З того боку прозвища є витвором бесіди і належать до обсягу лінгвістики, а для правника не мають ніякого інтересу. Правне значіне прозвища виступає доперва тоді, коли прозвище одної людини творить ся від імени або від прозвища другої людини або коли прозвище прямо переносить ся з одної людини на другу. Коли особа А одержує своє прозвище від особи Б, а не від іншої, то видко, що загал громадян бачить між тими двома особами якусь тіснішу звязь, якісь близні відносини. А що права і обовязки людей нормують ся після того, в яких відносинах, в якій звязи вони стоять між собою, то легко зрозуміти, що правила, після яких прозвища переливають ся з людини на людину, є впливом правних поглядів населеня, витвором права. З того боку хочу розелідити сільські прозвища Верховинців.

В праві австрійськїм так само як в канонічнїм і римськїм і в загалі у всіх культурних, нових і старинних законодавствах принята є батьківська система переносеня прозвищ, після котрої прозвище переходить з мужа на жінку, з батька на дітей, а тільки тоді, коли

*) У Верховинців чоловік з тим самим іменем, що другий чоловік, зове ся „тезком“ того другого. Василь кличе Василя: „тезку!“

дитина є неслюбна, одержує вона прозвище матері. Система батьківська є втвором патріархальної форми сім'ї а іменно відповідає власти батька над дітьми і мужа над жоною. Інакше переливають ся сільські прозвища у наших Верховинців. Вправді і у них знана є система батьківська і вона навіть переважає. Однак побіч тої системи існує ще кілька інших систем, опертих на зовсім інших основах, часто прямо суперечних з батьківською системою. В загалі зауважав я 5 різних систем (способів) переливаня прозвищ, а іменно: 1) система матерня, 2) система родова, 3) система батьківська. 4) система ґрунтова, 5) система індивідуальна. Ті різні системи або виступають в числім виді, або перехреснують ся з собою в ріжнородних комбінаціях.

I. Система матерня полягає на тім, що дитина (все одно чи неслюбна чи слюбна, син чи донька) одержує прозвище по матері.

а) Прозвище дитини творить ся від імени (хрестного) матері. Серед прозвищ сільських і урядових, сучасних і загибших, подибуємо чимало прозвищ утворених від жіночих імен хрестних (т. зв. *metronymica* в протиставленю до *patronymica*), нпр. Оленяч (син Олени), Калинич (син Кални), Маряч (син Марії), Марушіч (син Маруші), Феняч (син Фени), Евфемі або Февроні), Гекляч або Векляч (Фекляч, син Феклі), Маланьчук (син Молани), Ясефтьок (син Ясефти, Elisabeth), Парацьок (син Параці), Фрузин, Гафін (розуміє ся: син), або: Маріна, Гвчнна і т. д. (розуміє ся: донька)*.

б) Прозвище дитини творить ся від прозвища матері; дитина одержує прозвище матері. (Никола Сливка, отецький син, зове ся в селі Шниюком по своїй матері Шниці. Матій і Микита, котрі по вітци пишуть ся Олійниками, зовуть ся в селі Труханами, бо їх мати з роду Труханка. Олекеу Павловича кличуть Бринячиним, бо его мати з роду Бринячка і т. д.) В обох повисших ґрупах система матерня виступає чисто: дитина одержує своє сільське прозвище прямо від матері, хоч має слюбного вітця і урядове прозвище дістає від него. Надто в случаях наведених під б) бачимо, що жінка задержує своє первісне прозвище родове помімо що виїшла замуж і те своє прозвище переказує дітям.

в) Прозвище дитини творить ся від прозвища або імени батька, однак не прямо, а посередно через маму. Антон Рурак зове тя Павлишин по своїй мамі Павлисі, коґра знов звала ся Павлиха по своїм мужу Павлі; Василь Пикало, син Івана Пикала, зове ся в селі Пикалишин, то є син Пикалихи. Такий сам початок прозвищ: Василишин, Прокошишин, Іванишин, Андрушишин, Вітишин, Дячишин і т. д. Схема того рода прозвищ, розширених дуже по цілій Русі, є така: Василь — Василяха — Василишин. Сесі прозвища становлять перехід від системи матерньої до батьківської і є виразом по-

*) Всі прозвища, котрі в сій розвідці наводжу, записані з уст народа або виписані з метрик сіл Сенечола, Вишкова і Волосянки.

гляду правного, що вправді жінка належить до мужа, але їх діти належать до неї, а не до него.

II. Система родова полягає на тім, що дитина одержує прозвище по найстаршій члені роду (по голові роду), отже по дідові або по бабі. Так Павло Федорів зове ся в селі Медвідьчуком, бо його баба (мамина мама) звала ся Медвідька. Василь Сливка кличе ся Моланинець, бо его тато звав ся Моланин, то є син Молани. Олекса і Яцько Васильові зовуть ся по своему дідові — Петрові. Семяна Панькового кличуть Андрелин, бо его дідо звав ся Андрела (= Андрій). Прозвища: Ганинець, Гафинець, Парашинець, Фединяк значать: в нук Ганни, Гафи, Параски, Феді. Система родова проявляє ся також в тім, що верховинська дівчина вийшовши за муж звичайно не дістає мужевого прозвища, але задержує своє родове прозвище, котре винесла з дому. Примірів не наводжу, бо шкодую місця.

Система родова є трояка: а) матриархальна, коли прозвище переходить на дитину з маминої матери; б) патріархальна, коли дитина дістає прозвище по татовім татові; наконєць в) мішана, коли дитина виводить прозвище від татової матери або від маминого тата.

III. Система батьківська проявляє ся в тім, що дитина дістає прозвище від батька і то або від его імени хрестного (patronymica), або від его прозвища. Прокіп, Данило і Никола Васильові кличуть ся в селі Гаврилові по татові Гаврилі. Івана Гачку зовуть: Костів. Тимка Пикала зовуть: Янчій, бо его тато звав ся Іван. Приведу ще кілька старинних прозвищ, котрі первісно були patronymica: Кузьмич, Микитич, Вінтонич, Василич, Іванютч, Павлович, Романович, Федьович, Джуловч (син Джулі, т. є. Юлія).

IV. Система ґрунтова полягає на тім, що людина дістає прозвище від тої особи, на котрої ґрунті жиє і газдує (господарює). а) Коли парубок „пристане на ґрунт“ т. є. оженить ся з дівчиною або вдовицею, котра має свій ґрунт, і замешкає в єї хаті (або в хаті єї родичів), то дуже часто одержує прозвище по своїй жоні або по родичах своєї жони. Так молодий парубок Павло Сливка оженив ся в старшій і багатій вдовицею Парацею (primo voto Гула); тепер зовуть его в селі Павло Парацян або Павло Війтишин, (бо єї перший муж був вїйтом). Михайло Чекан оженив ся з вдовою Шапкуркою — тепер зовуть его Шапкурчин. Василь Білянський зове ся в селі Бушманів по своїм тестю Бушмані. Гриньо Бриняк звав ся по своїй теці Сіканчин (т. є. зять Сіканки), і т. д.

б) Коли господарі, муж і жона, бездітні а вже в старшій віці, то приймають до себе на ґрунт (замість дітей) „приймича“ і „приймичку“ (т. є. парубка і дівчину), женять їх з собою і записують їм свій маєток. Такий приймич або приймичка одержує звичайно прозвище по своїх добродіях. Так напр. жив господар Михайло Гула, а его жінка звала ся в роду Багівка; вони взяли до себе приймича Микиту (ише ся Василів) і оженили его з приймичкою Гафою; тепер той Микита зове ся в селі по своїй добродійці Багівчуком, себ-то приймич Багівки.

V. Система індивідуальна виявляє ся в тім, що людина не виводить свого прозвища від другої особи, а тільки завдяки своїм індивідуальним прикметам дістає від людей нове прозвище. Так приміром одного парубка прозвали „ярицом для того, що має шепеляву бесіду і замість „ярич“ каже Яриц“. Одного знов господаря прозвали „Дримбавим“ за те, що є гугнавий і його бесіда нагадує голос дрімби; другого з подібної причини назвали Гусочка. В селі В. є цілий рід Губалів, котрого члени визначають ся надмірно грубими губами. Інчого знов для кривих чи скісних ніг прозвали Скосівчуком. Деякі дістають прізвище від назви того поля, на котрім мешкають і газдують, приміром: Бескідовий (той що мешкає на „Бескідах“), Згарьовий (що мешкає на „згарях“), Багонський (що мешкає на „Багонці“). Тих, котрі займають ся якимсь ремеслом, називають звичайно після їх ремесла і та назва стає ся з часом прозвищем, котре переходить відтак „от рода в род“. Такий початок отсих прозвищ: Ковалів, Олійник, Кітраль (перекручене Кітляр), Мураль (перекручене Муляр), Вартач (той що вартує церков), Гойкалюк (той що „гойкає“, то є кричить коло церкви), Кушнір і т. д. Зайдів, що зайшли з чужих сел і замешкали в громаді, прозивають звичайно від назви того села, з котрого такий зайда є родом, так нпр. Новицький (родом з Новиці), Опірський (родом з Опірця), Гребенюк (родом з Гребенова), Славчанка (родом зі Славська) і т. д.

Ось тих пять систем, після котрих творять ся і переносять ся сільські прозвища у Верховинців. Котра з них в конкретнім случаю перемаже і чому? Чому один носить прозвище по мамі, другий по татові, інчий по бабі або по дідові, а знов інчий дістане нове прозвище? Се залежить від суєтику найрізномордніших обставин. Коли дитина неслюбна; коли вправді слюбна, але отець умер в молодім віку і покинув маму вдовицею; коли отець пристав до мамі на грунт; коли мама більше знана в селі як отець або перевисшає вітця енергією і темпераментом, тоді дитина одержить звичайно прозвище матери; в противних случаях звичайно по татові. Коли обоє родичі умерли в молодім віці і діти виростили у баби або діда, тоді часто дістануть прозвище від діда або від баби і т. д.

Як я вже впеше натякнув, ті системи часто комбінують ся і сплітають ся з собою, так що нераз одно прозвище є витвором кількох систем. Возьмім прізвище „Парацюччин“ і розберім, який его початок. Колись була собі якась Параця; син єї звав ся Парацюк; донька Парацюка а внучка Параці звала ся Парацючка; син Парацючки а правнук Параці зове ся Парацюччин. Тут отже прозвище перейшло з прабабки, через діда, через маму на сина. Возьмім друге подібне прозвище „Костишинець“. Був собі Кость; жінка его звала ся Костиха; син Костихи звав ся Костишин; син Костишиного зове ся Костишинець. Тут прозвище пішло від діда, через бабу, через вітця на сина. Ще один примір „Моланинців“. Син Молани звав ся: Моланин, внук: Моланинець, а правнук: Моланинців. Такі прозвища ще й з того боку цікаві, що в них при помочи різних сполучених з собою суффіксів змально-

вана ціла генеалогія даної людини, генеалогія сягаюча не раз аж до нятого покоління. Очевидно такі прозвища не є продуктом хвилі, іно творять ся поступенно, через нарастанє суффіксів, не раз ціле столітє.

Як далеко відбігли від себе прозвища сільські і урядові, нехай покаже слідуєчий примір :

на імя :	пише ся :	зове ся :
Андрій	Чекан	Білецький.
Роман	"	Дуличів.
Тимко	"	Лесюків.
Іван	"	Багірів.
Семян	"	Штефунів.

В таких случаях, коли в селі є много людей з тим самим прозвищем урядовим, сільське прозвище влекшує значно розріжене осіб і стає в пригоді не тільки громадянам, але також всяким урядам публичним.

(Далі буде.)

Вол. Охримович.

Із старих рукописів.

VI. Св. Василій і Евладій.

Подавши висше (Із уст народа) два варіанти пісні-вірші про св. Василія і Евладія, подаємо тут церковно-руський текст сеї легенди. Текст сей маємо перед собою в трьох списках, а іменно : 1) в рукописній збірці, котрої перша половина походить з початку XVII. віку а друга половина мабуť із XVI. в. (в моім посіданю); текст містить ся на стор. 93—97 та на жаль не має початку. Сей текст, хоч має деякі помилки переписача, все таки досить повний і з погляду на мову має признаки дуже давніх часів; юси (ѣ і ѡ) ужиті не всюди правильно і ѣ замість ѣ на кінці слів вказують на сербо-болгарський оригінал, хоч в тексті бачимо деякі безсумнівні малорусізмами; 2) список о. Іллі Яремецького-Білахевича в єго рукописній збірці з років 1743—1753, — є се властиво не дословний список, а вольна переробка легенди, в деяких частях значно вкорочена, де інде стилістично підмальована; список повний, мова хоча церковна, та сильно підмішана малорусиною, конець цікавий особливо тим,